

УДК 391(=161.2):687.016:7.05

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/87-3-24>**Кирило ХАРИТОНЦЕВ,***orcid.org/0009-0005-0384-8570*

аспірант кафедри дизайну і технологій

Київського національного університету культури і мистецтв

(Київ, Україна) *kir-khartley@i.ua*

ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ ТИПОЛОГІЧНИХ КОНСТАНТ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ОДЯГУ

Мета статті – на основі аналізу специфічних проєктних рис різних видів українського національного одягу визначити типологічні константи за основними критеріями побудови модельної системи костюму. **Методологія дослідження** представлена порівняльним, історичним, художньо-конструктивним, типологічним, мистецтвознавчим та аналітичним методами. До джерельної бази залучено зразки як автентичних виробів (у тому числі – сучасні відтворення проєктів «Треті півні», «Спадок», «Нація»), так і оригінальної інтерпретації моделей українського національного одягу. **Наукова новизна** презентує типологію проєктних деталей народного костюму українців різних регіонів у контексті побудови сталої системи моделювання. У статті вперше детально розглянуто елементи українського строю, котрі є головними носіями стильової символіки і змісту та, водночас, – визначниками впізнаваного художнього образу, в аспекті їхнього трансформаційного потенціалу та проєктних можливостей. **Висновки.** За результатами дослідження з'ясовано, що український костюм, як комплексне мистецьке явище та яскравий феномен національної культури, зберігає значну кількість ключових аспектів розвитку вітчизняної фешн-індустрії та є плідним підґрунтям для успішної ідентифікації українського дизайну одягу на світовому рівні. Серед ефективних інструментів реалізації відповідних цілей і завдань важливу роль має диференціація типологічних констант українського етнічного одягу, котрі, будучи носіями традиції, водночас, є компонентами сталої системи моделювання, здатної продукувати нові проєкти, наділені рисами унікального художнього стилю. Такі типологічні константи було виявлено за шістьма основними проєктними категоріями, що включають конструктивний, формотворчий, декоративний, технологічний, конфекційний та колористичний рівні.

Ключові слова: український національний костюм, типологічні константи, дизайн одягу, формоутворення, традиція, автентичне вбрання, технологія, етнічна мода.

Kyrylo KHARITONTSEV,*orcid.org/0009-0005-0384-8570*

Postgraduate student at the Department of Design and Technology

Kyiv National University of Culture and Art

(Kyiv, Ukraine) *kir-khartley@i.ua*

DIFFERENTIATION OF TYPOLOGICAL CONSTANTS OF UKRAINIAN NATIONAL CLOTHING

Objective – based on the analysis of specific design features of various types of Ukrainian national clothing, the objective of the article is to identify typological constants according to the main criteria for constructing a model system of the costume. **Research Methodology** the research methodology includes comparative, historical, artistic-design, typological, art studies, and analytical methods. The source base includes samples of authentic items (including modern reproductions from the projects 'Treti pivni', 'Spadok', 'Natsiia') as well as original interpretations of models of Ukrainian national clothing. **Scientific Novelty** the scientific novelty lies in presenting the typology of design details of the folk costume of Ukrainians from different regions within the context of building a stable modeling system. For the first time, the article thoroughly examines elements of the Ukrainian outfit that are the main bearers of stylistic symbolism and meaning, as well as identifiers of a recognizable artistic image, in terms of their transformative potential and design possibilities. **Conclusions.** The research establishes that the Ukrainian costume, as a complex artistic phenomenon and a vivid element of national culture, retains a significant number of key aspects for the development of the domestic fashion industry. It serves as a fertile foundation for the successful global identification of Ukrainian clothing design. Among the effective tools for achieving these goals, the differentiation of typological constants of Ukrainian ethnic clothing plays an important role. These constants, being carriers of tradition, also function as components of a stable modeling system capable of generating new projects with distinctive artistic styles. Such typological constants were identified across six main design categories: constructive, form-building, decorative, technological, confectionary, and coloristic levels.

Key words: Ukrainian national costume, typological constants, clothing design, form-building, tradition, authentic attire, technology, ethnic fashion.

Постановка проблеми. Не викликає сумнівів той факт, що саме унікальна етнокультурна спадщина українського народу є запорукою розвитку національної моди як яскравого феномену на тлі світових фешн-тенденцій. Тому різнофокусні дослідження українського автентичного вбрання є доречними і актуальними, зважаючи на його вагоме значення у контексті прагнення нашої країни захистити власну незалежність і національну ідентичність. Як справедливо зазначає З. Тканко, «велика когорта дизайнерів, звертаючись до національних одягових традицій, потребують достеменних знань історичної перспективи, композиційних структур і мистецьких образів» (Тканко, 2018: 90). Зокрема, аналіз типологічних констант народного одягу важливий, з огляду на сучасні дизайнерські тенденції, які презентують різноманітні трансформативні експерименти на основі базових форм у напрямку їхнього еклектичного поєднання, порушення традиційних норм, використання несподіваних матеріалів і технік тощо. Відтак, чітка диференціація компонентів розгалуженої проєктної системи на всіх її рівнях здатна організувати цей процес, обґрунтувавши можливі зміни і тим самим створивши для дизайнерів ефективний інструмент-палітру. При цьому відбувається нове осмислення проблеми збереження самобутності на тлі пошуків власної ідентичності.

Аналіз досліджень. Темі українського національного одягу присвячено значну частину наукових публікацій та дослідницьких робіт. Унікальність цього феномену вивчали історики, етнографи, культурологи, освітяни і, звісно ж, мистецтвознавці та дизайнери-практики. Серед відомих експертів українського народного фешн-луку – Оксана Косміна, Тетяна Кара-Васильєва, Тетяна Ніколаєва, Юрій Легенький, Анастасія Варивончик, Зеновія Тканко, Ірина Хабарова та інші науковці, котрі розглядали у контексті відповідної проблематики особливості форми та конструкції, декорування, спадкоємність та еволюцію тощо. Так, для даного дослідження стали ключовими наукові розвідки З. Тканко (Тканко, 2018; Тканко, 2015), Ю. Легенького (Легенький, 2018), А. Варивончик (Варивончик, 2011), І. Хабарової (Хабарова, 2017) та З. Нагорної (Нагорна, 2012).

Зокрема, З. Тканко переконана, що «етнотрадиції у проєктуванні нових сучасних художніх одягових образів, естетичних еталонів у поєднанні з новітніми технологіями сприятимуть єдності людини і суспільства, людини і природи» (Тканко, 2018: 88).

І. Хабарова у своїй статті розбирає значення технології у процесі дизайн-проєктування одягу,

зауважуючи комплексність і багатоаспектність цього поняття (Хабарова, 2017). У контексті диференціації типологічних констант українського національного строю технологія відіграє важливу роль, оскільки є, водночас, і злагодженою формально-функціональною системою матеріального вирішення дизайн-проєкту (у нашому випадку – моделі одягу), і безпосереднім набором методів та засобів його практичної реалізації. Відтак, типові елементи етнічного костюму, у першу чергу, підпорядковуються технологічним параметрам: матеріалам і, відповідно, формотворчим можливостям, способам їхньої обробки та декорування, видом з'єднання тощо. Адже саме ці параметри – одні з ключових критеріїв диференціації.

Крім того, І. Хабарова акцентує, наскільки діяльність дизайнера-модельєра залежить від стадії технологічного розвитку (новітня, передова, сучасна, ненова чи застаріла технологія), кожна з яких вимагає відповідного перегляду формотворчих концепцій та принципів: «Технології як чинник формоутворення обумовлюють ексклюзивний дизайн костюма або серійне виробництво промислових зразків окремих елементів одягу» (Хабарова, 2017: 156). При цьому технологічність речей, не впливаючи на їхню функціональність, визначає собівартість проєкту і всілякі проєктні затрати.

Не менш важливими для створення художнього образу етнічної моделі є декоративні прийоми в її оздобленні, що у такому контексті набувають особливої показовості та ексклюзивності. Зокрема, у дисертації А. Варивончик доведено, що «мистецтво вишивки виникає як елемент одягу – в процесі виготовлення одягу – з технічних особливостей його виробництва (як *пошиття*) і завдяки процесу естетизації перетворюється на його прикрасу» (Варивончик, 2011: 15). Загалом дослідниця присвятила свою наукову роботу вивченню традиційної української вишивки на тлі становлення вітчизняної фешн-індустрії, що є важливим аспектом порушеної у даній статті проблеми визначення типових компонентів етнічного костюму.

Натомість, М. Сорока, досліджуючи проєктний процес в етнокультурі, акцентувала увагу на семантичній маркерності українського етнікосу та етномоді як культурній цілісності (Сорока, 2019). Так, авторка визначила в якості хтонічної символіки такі геометричні форми, як ромб, квадрат і прямокутник.

З. Нагорна, розглянувши прийоми трансформативного формоутворення у дизайні одягу, з'ясувала, що вони мають здатність постійного вдосконалення «за рахунок еволюції форми та

конструкції, розвитку техніки та технологій, появи нових творчих концепцій західних та східних дизайнерів» (Нагорна, 2012: 58). Керуючись цим твердженням, важливо зауважити, що і в етноформаті дизайну одягу доступні різноманітні еволюційні процеси, які можуть проявлятися на всіх проєктних рівнях.

Загалом, як бачимо, у науковому полі, попри значну кількість досліджень українського національного костюму, бракує чіткого визначення та характеристик його типологічних констант у контексті їхнього проєктного потенціалу.

Тому **метою даної статті** є на основі аналізу специфічних проєктних рис різних видів українського національного одягу визначити типологічні константи за основними критеріями побудови модельної системи костюму.

Виклад основного матеріалу. Український традиційний національний костюм відображає художній талант українських жінок, котрі здавна мали хист до створення гарного одягу для всієї родини. Всі компоненти народного одягу прості за формою, однак, багаті різноманітними прикрасами і насичені яскравими фарбами (Легенький, 2018). Працюючи над оздобою сорочки, спідниці, головного убору або іншого елемента, українки використовували барви й образи рідної природи для прославлення свого роду і кодування емоційною мовою орнаментальних символів власних мрій про щасливе майбутнє. Тому кожна річ виходила унікальною і концептуально наповненою, гідною музейної експозиції. Втім, з іншого боку, попри індивідуальність виконання та авторську художню інтерпретацію, варто відзначити і певну типовість українського національного костюму – зокрема, регіональну, хронологічну, статусну тощо.

Пізніше, за радянських часів, «завдяки тому, що на підприємствах «Укрхудожпрому», розміщених у великих містах, та на їх філіях у навколишніх селах та селищах працювали спільно як професійні освічені художники нового покоління, так і народні майстри та майстрині, вони не тільки забезпечували високоякісними моделями запити легкої промисловості, але й стали справжніми науково-творчими лабораторіями із вивчення, збереження, використання інтерпретації народного художнього досвіду та його подальшого збагачення» (Варивончик, 2011: 16).

Як відомо, «форма костюма як особлива організація предмета виникає в результаті діяльності дизайнера з досягнення єдності всіх властивостей виробу: конструкції, кольору, фактури, технологічної доцільності тощо» (Хабарова, 2017: 155). Це означає, що готовий виріб за своєю формою

має відповідати не лише вимогам і умовам споживання, а й ефективному використанню можливостей виробництва та естетичним часовим пріоритетам. Як переконує З. Тканко, характеризуючи трансформації модної індустрії в Україні 1990-х років, вже тоді «стиль етно з провідного переходить в один з базових, де домінує не так декор, як структура, фактура тканин, природні кольоросполучення, що полегшує комбінаторику сполучень окремих компонентів костюму в багатотарових комплексах» (Тканко, 2018: 87–88).

Наразі, якщо взяти до уваги сучасні тенденції української моди, що почали активно формуватися наприкінці минулого століття і чітко окреслились у напрямку відродження та національних традицій під впливом трагічних обставин, які спіткали Україну в останнє десятиліття, важливим є аналіз компонентів ансамблю українського національного костюму в аспекті їхньої типології на всіх рівнях моделювання (Тканко, 2015). Визначення сталих складників та їхньої проєктної специфіки на формотворчому, декоративному, кольористичному, технологічному, конструктивному та конфекційному рівнях дозволить диференціювати український етнічний одяг і вибудувати сталу систему моделювання в якості інструменту дизайн-проектування нових колекцій за народними мотивами та відтворення відповідного унікального етнічного стилю.

Загалом І. Хабарова виділяє три основних фактори формоутворення одягу: вплив соціально-функціональної та науково-технічної сфер, а також художньої культури і мистецтва (Хабарова, 2017: 155). При цьому дослідниця виокремлює типові формотворчі принципи, які переважно використовуються у дизайні одягу, і умовно розподіляє їх на дві групи. Перша група включає композиційне (структурне) формоутворення, комбінаторне та модульне, у межах чого застосовуються принципи раціональності, тектонічності та структурності (технологічності), а також гнучкості як здатності до модифікацій та трансформацій, модульності і цілісності. До другої групи належать органічне формоутворення (біоніка), експериментальне та концептуальне формоутворення костюма, для яких характерні виражена образність, емоційна асоціативність, значна ідейна варіативність, підкреслена пластичність та цілісність форм. З вищезазначеними видами формоутворення І. Хабарова пов'язує дві провідні тенденції сучасного дизайну (зокрема – дизайну одягу): екологічність і технологічність як самого дизайн-процесу, так і його результатів – дизайнерських виробів.

Дослідники зауважують ретельність визначення та позиціонування всіх елементів українського костюму в етновимірі (комір, пояс, купон, пазуха тощо) (Легенький, 2018; Сорока, 2019), що саме по собі свідчить про чітку організованість цієї системи взаємодії всіх модулів у межах єдиної площини дизайн-проекту. Архетипи українського національного одягу, серед яких – сорочка, керсетка, плахта, юпка, свита, штани тощо, несуть в собі базові формотворчі та естетичні критерії, котрі дають можливість відтворення етнічного характеру у будь-якій моделі. Як свідчить джерельна база, у такий спосіб на формотворчому, декоративному, колористичному, технологічному, конструктивному та конфекційному рівнях окреслюються типологічні константи, які транслюються через різні проєктні концепції, але несуть типовий зміст, стильову символіку та є визначниками впізнаваного художнього образу (Лук'янець; Неповторність та вишуканість національного вбрання у проєкті «Спадок»; Орлова, 2015; Проєкт «Спадок»; Проєкт «Нація»).

Зважаючи на вищезазначене, процес диференціації доцільно реалізувати з урахуванням кількох факторів: на основі існуючої класифікації українського національного одягу (чоловічий/жіночий, плечовий/поясний тощо), а також його функціонального призначення (натільний/верхній, літній/зимовий тощо) та географічної приналежності (регіональні різновиди).

Відтак, на формотворчому рівні виділяємо, насамперед, різноманітні тканинні об'ємні елементи – оборки, фалди, складки тощо, розповсюджені у побудові форми спідниць, жупанів, керсеток, свиток, шаровар; наявність комірця-стійки або відкладного коміру у чоловічих та жіночих сорочках (переважно – на Західній Україні); широкі рукави двох типів – рівні та призбирані манжетом внизу; штани також у двох варіантах – широкі (шаровари) та вузькі (гачі); два види чоловічої сорочки – довга вільного крою (туніка) та коротка, що заправляється у штани; нестандартне формотворче вирішення у вигляді зашитих внизу рукавів верхнього чоловічого одягу, що виконували функцію кишень; типові силуети чоловічого та жіночого одягу – приталений та вільний рівний.

Конструктивні константи представлені вшивними (рідше суцільними) рукавами, переважною відсутністю коміру, широким використанням поясних виробів поверх жіночої сорочки (багатошаровість костюму), обов'язковим елементом жіночого і чоловічого костюму – поясом, кокеткою або манішкою на сорочці, а також пазухою (чи пазушкою) на гудзиках або зав'язках (китицях).

Серед декоративних типологічних констант доцільно виокремити такі: вишивку, яка використовується для оздоблення коміру, манжетів, манішки, пазухи (пазушки), кокетки, подолу, рукавів, плахти, фартуху, низу штанів, поясу, загалом плечової та передньої частин одягу; вибірку (переважно для оздоблення низу та рукавів сорочок і низу фартуху); витинанку – як альтернативу або доповнення вишивки; аплікацію – переважно для оздоблення верхнього одягу (з використанням натуральної шкіри, шнурівки, повсті тощо); окантовування (обшивання) тасьмою, стрічками, мереживом.

Відповідно до прийомів конструювання, формотворення та декорування українського етнічного одягу можна визначити наступні технологічні константи: ткацтво матеріалів для пошиття одягу (тканини), ручне вишивання, витинання та вибивання, безпосередньо шиття (в сенсі механічного з'єднання частин моделі), мережання (плетіння) та обробка подолу речей щіткою задля кращого збереження.

На конфекційному рівні також виділяємо низку типологічних ознак українського народного строю, а саме: широке використання у пошитті одягу різних типів полотна (льон), вовни, сукна, парчі, шовку, оксамиту, атласу (у тому числі – стрічок), повсті, мережива, овчини, натуральної шкіри та хутра, а також металевої та дерев'яної фурнітури (гачки, гудзики, застібки тощо).

Колірна палітра національного костюму українців також є досить характерною і має свої особливості-стандарту: у пріоритеті світлі (основний – білий) та яскраві, чисті тони – червоний, синій, зелений, жовтий, чорний, коричневий, сірий, що комбінуються між собою різними варіаціями у залежності від регіону. Загалом у сенсі колористики український етнічний одяг вирізняється сміливими контрастами та активними графічними візерунками.

Використання вищезазначених констант по-різному реалізується у сучасному українському фешн-просторі: через цитування, імітацію, художню інтерпретацію та інші дизайнерські прийоми (Орлова, 2015; Проєкт «Нація»). Дизайнери Домініка Дика, Ксенія Малюкова, Юлія Магдич та інші прагнуть відтворити у власних проєктах гармонію й естетику українського національного строю, довівши його актуальність і високу адаптивність до сучасних запитів соціуму.

Висновки. Отже, за результатами дослідження, варто підсумувати, що український костюм, як комплексне мистецьке явище та яскравий феномен національної культури, зберігає значну кількість ключових аспектів розвитку вітчизняної

фешн-індустрії та є плідним підґрунтям для успішної ідентифікації українського дизайну одягу на світовому рівні. Серед ефективних інструментів реалізації відповідних цілей і завдань важливу роль має диференціація типологічних констант українського етнічного одягу, котрі, будучи носіями традиції, водночас, є компонентами сталої

системи моделювання, здатної продукувати нові проекти, наділені рисами унікального художнього стилю. Такі типологічні константи було виявлено за шістьма основними проектними категоріями, що включають конструктивний, формотворчий, декоративний, технологічний, конфекційний та колористичний рівні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Варивончик А.В. Традиційна народна вишивка як складова українського одягу (XX ст.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. мистецтвознав. : 26.00.01. Київ, 2011. 20 с.
2. Легенький Ю.Г. Естетика українського етнодизайну : монографія. Київ: Університет «Україна», 2018. 254 с.
3. Лук'янець В. Традиційні українські строї: Ксенія Малукова розповіла про автентичний проєкт «Нація». URL: <https://kanal.dim.tv/tradycijni-ukrayinski-stroyi-kseniya-malyukova-rozpovila-pro-avtentychnyj-proyekt-nacziya/> (дата звернення: 20.03.2025).
4. Нагорна З. В. Метод трансформації в дизайні одягу (історіографічний аспект). *Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв*. № 13, 2012. С. 56-58. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/had_2012_13_13 (дата звернення: 28.03.2025).
5. Неповторність та вишуканість національного вбрання у проєкті «Спадок». 12 листопада 2018 року. URL: <https://uccr.org.ua/news/nepovtornist-ta-vyshukanist-natsionalnoho-vbrannia-v-proekti-spadok/> (дата звернення: 16.04.2025).
6. Орлова О. Краса по-українськи від майстерні «Треті півні». 7 грудня 2015 року. URL: <https://uamodna.com/articles/krasa-po-ukrayinsjky-vid-maysterni-treti-pivni/> (дата звернення: 16.04.2025).
7. Проєкт «Спадок». URL: https://www.youtube.com/playlist?list=PLYdgnXx3fvb48V-f_GbjiGGDZVpp8Gtd (дата звернення: 16.04.2025).
8. Проєкт «Нація». URL: <https://kmk.rent/nation-project/> (дата звернення: 18.04.2025).
9. Сорока М. Специфіка етнокультурних вимірів одягу. *Вісник КНУКіМ*. Серія: Мистецтвознавство. Вип. 41, 2019. С. 192-197.
10. Тканко З. Етноренесанси в українській моді: часові та культурні виміри. *Вісник Львівської національної академії мистецтв*. Вип. 38, 2018. С. 85-92.
11. Тканко З. Мода в Україні XX століття : монографія. Львів : Артос, 2015. 236 с.
12. Хабарова І. Взаємодія технологій та формоутворення в процесах проектування одягу. *Вісник ХДАДМ*. №6, 2017. С. 153-159.

REFERENCES

1. Varyvonchik A.V. (2011) *Tradtytsiina narodna vyshyvka yak skladova ukrainskoho odiahu (XX st.)*. [Traditional folk embroidery as a component of Ukrainian clothing (XX c.)] : avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. mystetstvoznnav.: 26.00.01. Kyiv. 20 p. [In Ukrainian].
2. Lehenkyi Yu.H. (2018) *Estetyka ukrainskoho etnodyzainu*. [Aesthetics of Ukrainian ethnic design] : monohrafiia. Kyiv: Universytet «Ukraina». 254 p. [in Ukrainian].
3. Lukianets V. *Tradtytsiini ukrainski stroi: Kseniia Maliukova rozpovila pro avtentychnyi proiekt «Natsiia»*. [Traditional Ukrainian formations: Ksenia Malyukova spoke about the authentic project “Nation”]. Retrieved from: <https://kanal.dim.tv/tradycijni-ukrayinski-stroyi-kseniya-malyukova-rozpovila-pro-avtentychnyj-proyekt-nacziya/> [in Ukrainian].
4. Nahorna Z. V. (2012) *Metod transformatsii v dyzaini odiahu (istoriohrafichnyi aspekt)*. [Transformation method in clothing design (historiographic aspect)]. *Visnyk Kharkivskoi derzhavnoi akademii dyzainu i mystetstv*, 13. 56-58. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/had_2012_13_13 [in Ukrainian].
5. *Nepovtornist ta vyshukanist natsionalnoho vbrannia u proekti «Spadok»*. [The uniqueness and sophistication of national costumes in the “Heritage” project]. 12 lystopada 2018 roku. Retrieved from: <https://uccr.org.ua/news/nepovtornist-ta-vyshukanist-natsionalnoho-vbrannia-v-proekti-spadok/> [in Ukrainian].
6. Orlova O. (2015) *Krasa po-ukrainsky vid maisterni «Treti pivni»*. [Beauty in Ukrainian from the workshop “Third Roosters”]. Retrieved from: <https://uamodna.com/articles/krasa-po-ukrayinsjky-vid-maysterni-treti-pivni/> [in Ukrainian].
7. *Proekt «Spadok»*. [The “Heritage” project]. Retrieved from: https://www.youtube.com/playlist?list=PLYdgnXx3fvb48V-f_GbjiGGDZVpp8Gtd [in Ukrainian].
8. *Proiekt «Natsiia»*. [Project “Nation”]. Retrieved from: <https://kmk.rent/nation-project/> [in Ukrainian].
9. Soroka M. (2019) *Spetsyfika etnokulturnykh vymiriv odiahu*. [Specificity of ethnocultural dimensions of clothing]. *Visnyk KNUKіM*. Serii: Mystetstvoznnavstvo, 41, 192-197. [in Ukrainian].
10. Tkanko Z. (2018) *Etnorenesansy v ukrainskii modi: chasovi ta kulturni vymiry*. [Ethnorenaisance in Ukrainian fashion: temporal and cultural dimensions]. *Visnyk Lvivskoi natsionalnoi akademii mystetstv*, 38, 85-92. [in Ukrainian].
11. Tkanko Z. (2015) *Moda v Ukraini XX stolittia*. [Fashion in Ukraine of the 20th century] : monohrafiia. Lviv : Artos. 236 p. [in Ukrainian].
12. Khabarova I. (2017) *Vzaiemodiia tekhnolohii ta formoutvorennia v protsesakh proektuvannia odiahu*. [The interaction of technology and form formation in clothing design processes]. *Visnyk KhDADM*, 6, 153-159 [in Ukrainian].